

İslamda yenilenme

Taha Akyol Milliyet

January 28, 2006

DİN sosyolojisinin büyük ismi Max Weber, Avrupa'da kapitalizmin gelişmesiyle Protestan dindarlığı arasındaki ilişkiyi gösterdi. Hindistan'da Budizm yüzünden, Çin'de Konfüçyanizm yüzünden, Ortadoğu'da İslam yüzünden modern ekonomi gelişmeyecek, "ortaçağ esnafılığı"nın ötesine geçilemeyecekti!

Çünkü, Weber'e göre, bu dinler, pratik anlamda "rasyonelleşmeye", yani modern ekonominin gerektirdiği "hesaplama, verimlilik, kâr, sermaye yönetimi" gibi rasyonelliklere müsait değildi. Mesela İslam "savaşçıların dini" idi, üretimi değil, "ganimet"i vurguluyordu vs. (1)

Weber sosyolojisinin bizdeki en büyük ismi merhum Prof. Sabri Ülgener Weber'i eleştirdi: Tarihte İslamın ticareti son derece geliştirdiği dönemler de vardı, bizzat Peygamber ticareti teşvik etmiş, devletin piyasaya müdahalesine de karşı çıkmıştı. Fakat sonra ekonomik 'daralma' asırlarında "ortaçağ zihniyeti" ağır bastı, ticaret hor görüldü, devletler narh uygulayarak sermaye birikimini köstekledi, "girişimci" gitti, "ortaçağ esnafı" ve kanaatkârlık ahlakı hâkim oldu. (2)

Kimlerin dini?

Ülgener Hoca'nın eleştirisi doğru çıktı: İşte bugün, piyasa ekonomisinin devreye girmesiyle, Çin ve Hint kapitalizmi hızla gelişiyor!

Türkiye'de de yine piyasa ekonomisiyle, "Anadolu kaplanları, Müslüman Kalvinistler, MÜSİAD, muhafazakâr sermaye" gibi adlar verilen dindar ve aynı zamanda 'ekonomik-rasyonalist' bir "girişimci orta sınıf" süratle geliyor. Bugün konuştuğumuz bu analizi, Ülgener Hoca'nın talebesi Prof. Ahmet Güner Sayar on yıl önce yazmıştı! (3)

Her din geçmişte göçebelerin, köylülerin, savaşçıların, feodallerin ve esnafın dini oldu. Hıristiyanlığın girişimci orta sınıfın dini haline gelmesi Protestan reformasyonu başladı. Ekonomik gelişmeye ilgisinin kökleri burada.

İslam ise tarihte ilk defa Türkiye'de kültürlü girişimci orta sınıfın dini oluyor! Bu ortaçağa dönüş veya irtica değildir, bir yenilenme (tecdit) sürecidir.

İşte köylü yemenisinden, kasaba çarşafından, artık defileleri düzenlenen modern türbana geçiş...

Eğitim, yatırım, şirketler, ihracat ve hem dindar hem 'burjuva' zevkler... Siyasette "İslam Birliği"nden "Avrupa Birliği"ne yöneliş...

Bu süreç ister istemez dindarlık yelpazesini çeşitlendirir, çoğulculaştırır.

Sosyolojik faktörler

Sosyolojik benzerliklere bakarak "Protestan, Kalvinist Müslüman" gibi terimler kullanılıyor. Ama bunlar dinen Hıristiyan mezhepleri olduğu için, bu şekilde adlandırılmak Müslümanların tepkisini çekiyor.

Yanlış anlamalara meydan vermemek için, doğrusu, dindarlıkları kendi terimleriyle nitelemektir. İslamda "tecdit, teceddüt" (yenileme, yenilenme) gibi terimler var mesela.

Dinin itikadi olarak anlaşılması dindarlara, onların itimat ettiği ruhani ve ilmi otoritelere bırakılmalı, kendi yolunu bulur.

Kadının başı açık cuma namazı kılması mı? Marjinal bir olay. Her dinde mabedin, ibadetin bir adabı vardır, uymak gerekir. Ama dindarlıklarını değişik kalıplarla ifade edenlere hakaret etmek de yanlıştır. Eskiden bu farklı dindarlıklar tekke, zaviye ve dergâhlarda serbestçe ifade edilirdi.

1) Max Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Hil Yayınları, 1985.

2) S. Ülgener, Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti, sf. 117-148.

3) Ahmet Güner Sayar, Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri Ülgener, sf. 325-338.